

VALSTS UN PAŠVALDĪBU DARBINIEKU CENTRĀLĀS SAVIENĪBAS DARBĪBA VALSTS DARBINIEKU INTEREŠU AIZSTĀVĪBĀ (1926–1934)

HELĒNA EMERBERGA

Mg. hist., Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātes Vēstures un
arheoloģijas programmas doktorante

E-pasts: helena.emerberga@inbox.lv

ANOTĀCIJA

Valsts darbinieki bija viens no valsts funkcionēšanas pamata balstiem, tādēļ Saeimai, Ministru kabinetam un Valsts un pašvaldību darbinieku centrālajai savienībai bija svarīga viņu finansiālā un sociālā stāvokļa uzlabošana. Raksta mērķis ir konstatēt VPDCS darbības veidus vidējo un zemāko kategoriju valsts darbinieku finansiālo un sociālo problēmjautājumu risināšanā, uzmanību pievēršot algas un pensiju likumiem. Secināts, ka VPDCS izmantoja dažādus darbības veidus, lai panāktu rezultātu. Ikgadēji VPDCS uzmanības lokā bija atalgojumu un pensiju jautājumi, kuri komunikācijā ar Saeimu un Ministru kabinetu tika risināti. Rezultātu sasniegšanu ietekmēja aktīva VPDCS darbība un pamatotas izstrādātas prasības. Vienlaikus no 1929. līdz 1931. gadam Saeimas Sociālās likumdošanas komisijas sastāvā bija VPDCS loceklis un Demokrātiskā centra deputāts K. Kiršteins, kurš varēja ietekmēt procesa gaitu.

Atslēgvārdi: valsts, darbinieki, Valsts un pašvaldību darbinieku centrālā savienība, alga, pensija.

IEVADS

Latvijas Republikas proklamēšana kļuva par pamatu demokrātiskai valsts pārvaldei, tajā skaitā arī valsts ierēdniecības izveidei, vienlaicīgi nodrošinot arī sabiedrības iesaisti politiskajos procesos. To visbiežāk realizēja sabiedriskās organizācijas, kas pēc 1923. gada Saeimas pieņemtā likuma atjaunoja vai uzsāka darbu (Valdības Vēstnesis, 18.07.1923., 1).

Starpkaru periodā konstatējama izteikta sabiedrības politiskā sašķel-tība. Tā novērojama arī darbinieku organizācijās. Sākotnēji lielākās orga-nizāciju apvienības bija Latvijas valsts ierēdņu kooperatīvs (bezpartejisks) un Latvijas arodbiedrību centrālbirojs (sociāldemokrātisks), no kā atdali-jās Rīgas arodbiedrību centrālbirojs (komunistisks). Vēlāk dibināja Valsts darbinieku centrālo savienību (pilsoniska), kura bija Valsts un pašvaldību darbinieku centrālās savienības (turpmāk – VPDCS) priekštece. Darbinieku problēmjautājumu risināšanā biežāk sastopamas ziņas par sociāldemo-krātu ietekmi, kuru nozīme bija būtiska, tomēr šajos procesos piedalījās arī pilsoniskie spēki. Tādēļ, izmantojot VPDCS piemēru, svarīgi aplūkot pilsonisko spēku darbību.

Neatkarības kara posmā valsts iestāžu tīkla un tās ierēdniecības izveide bija lēns un sarežģīts process. 1919. gada otrajā pusē, situācijai stabilizējo-ties, varēja sākt pilnvērtīgu valsts pamata – iestādes, darbinieki un likum-došana – balstu veidošanu. Valsts darbinieks bija persona, kura strādāja jebkurā no ministrijām vai to pakļautajās iestādēs, Saeimā, Valsts presi-denta sekretariātā, Valsts kancelejā vai valsts statistiskajā pārvaldē. Darbi-nieki tika dalīti 20 amatu kategorijās, kuras sīkāk iedalīja trīs grupās: aug-stākā (1.–7.) (ministriju departamentu, virsvalžu un citu iestāžu direktori, priekšsēdētāji, priekšnieki un viņu palīgi); vidējā (8.–14.) (nodaļu vadītāji, pārziņi, sekretāri un citi) un zemākā (15.–20.) (kancelejas ierēdņi, uzraugi, mehāniķi, telefonisti, sargi un citi).

Likumdošanā Civildienesta likums, Darba likums un Noteikumi par valsts dienestā strādājošo personu sadalīšanu amatu kategorijās bija nozi-mīgi, jo tie definēja valsts darbinieka būtību. Svarīgi bija likumi, kuri noteica atalgojumu un pensiju piešķiršanas iespējas, jo tie veidoja dar-binieku pamata ienākumus. Šo likumu pilnveidē aktīvi strādāja VPDCS, kuras mērķis bija darbinieku materiālā stāvokļa uzlabošana. Tādēļ uzmanības lokā bija vidējo un zemāko algu kategoriju valsts darbinieki.

Raksta mērķis ir konstatēt VPDCS darbības veidus vidējo un zemāko kategoriju valsts darbinieku finansiālo un sociālo problēmjautājumu risi-nāšanā, uzmanību pievēršot algas un pensiju likumiem. Raksta galveno avota bāzi veido nepublicētie VPDCS dokumenti (ziņojumi Saeimai un Ministru kabinetam (turpmāk – MK) un savstarpējā VPDCS organizāciju korespondence), kuri glabājas Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēs-tures arhīvā (turpmāk – LNA-LVVA). No publicētajiem avotiem izmantoti Likumu un Ministru kabineta noteikumu krājumi (turpmāk – LK). Pirmā avotu grupa sniedz ziņas par VPDCS darbības veidiem un problēmjautā-jumu risināšanas gaitu, bet otrā – par rezultātiem, kas ļauj konstatēt, vai VPDCS izvirzītie lūgumi Saeimai un MK ņemti vērā.

Darbinieku organizāciju jautājuma izpētē nozīmīgu veikumu devuši tādi vēsturnieki kā Līga Lapa (Lapa 1992), Jānis Bērziņš (Bērziņš 2009)

un Guna Zariņa (Plakane 2020). Pirmie divi pievērsušies organizāciju izveides sākumposmam, savukārt pēdējā – Rīgas arodbiedrību centrālbiroja darbībai. Savukārt par VPDCS, starpkaru perioda lielāko pilsonisko spēku apvienību, nav veikti nozīmīgi pētījumi. Līdzīga situācija vērojama valsts darbinieku jautājuma izpētē. Valters Ščerbinskis (Ekmane et al., 2013) veicis pētījumu par Latvijas ierēdniecības izveides sākuma procesu. Cita starpā atsevišķus sociālos jautājumus pētījusi vēsturniece Elga Zālite (Zālite 1999).

VPDCS DIBINĀŠANA UN SASTĀVS

VPDCS priekštece bija 1924. gadā dibinātā Valsts darbinieku centrālā savienība. Tā vēlējās apvienot pēc iespējas lielāku organizāciju skaitu, tomēr tās reālais biedru skaits nebija liels. 1925. gadā vien 2374 personas no dzelzceļnieku, valsts darbvežu un policijas darbinieku biedrībām (Valsts Darbinieku Balss, 20.05.1926., 9). Pieredzes trūkums un nepietiekamais biedru skaits neveidoja konkurētspējīgu organizāciju apvienību, piemēram, attiecībā pret Latvijas arodbiedrību centrālbiroju. Tādēļ Valsts darbinieku centrālās savienības veiktie soļi darbinieku materiālā stāvokļa uzlabošanā nenodrošināja cerēto. Līdz 1926. gada augustam tika strādāts pie paplašinātās kongresa plānošanas.

Sākotnējais mērķis bija izveidot apolitisku darbinieku organizāciju apvienību. Dibināšanas kongresā 1926. gada 20. augustā konstatēja, ka pilsoniskie un sociāldemokrātiskie spēki nebija spējīgi kopīgai sadarbībai. Problēmas radās jautājumā – atļaut vai neatļaut kongresā piedalīties Skolotāju savienības delegātiem, jo tā nebija paspējusi sagatavot visus nepieciešamos dalības dokumentus. Daļa kongresa locekļu ar Kārli Eihi (Latvijas mežu darbinieku biedrība) priekšgalā nevēlējās minētai savienībai ļaut dalību, jo mazinātos labā spārņa pārstāvniecība. Savukārt otra daļa Jūlija Treimaņa (Latvijas Sociāldemokrātiskā strādnieku partija) vadībā nostājās opozīcijā. Domstarpības noveda pie tā, ka abas puses sašķēlās un turpināja savas sapulces atsevišķi. Neskatoties uz šo faktu, VPDCS tika nodibināta (Emerberga 2024, 38–42). Nesaskaņu dēļ VPDCS kļuva par dominējošo elementu, kas apvienoja pilsoniskās darbinieku organizāciju.

VPDCS organizāciju sastāvs ikgadēji bija nemainīgs: Latvijas dzelzceļnieku biedrība, Latvijas mežkopju un mežu biedrība, Rīgas pilsētas darbinieku biedrība, Latvijas pasta-telegrāfa un telefona darbinieku biedrība, Latvijas pagastu darbvežu biedrība, Pašvaldību darbinieku biedrība, Rīgas pilsētas policijas darbinieku biedrība, Latvijas mežkopju biedrība, Latvijas mērnieku biedrība, Valsts ierēdņu darbvežu biedrība, Valsts un pašvaldību darbinieku biedrība Liepājā, Pilsētas policijas darbinieku biedrība,

Latvijas pensionāru biedrība, Latvijas cietumu darbinieku biedrība, Šoseju un zemes ceļu departamenta darbinieku biedrība.

1926. gadā VPDCS apvienoja apmēram 12 000 personas (LNA-LVVA, 3082-1-3, 19), 1930. gadā – 15 074 personas (LNA-LVVA, 3082-1-6, 242), savukārt 1934. gadā – 17 577 personas (LNA-LVVA, 3082-1-22, 86). Biedru skaita palielināšanos veicināja organizāciju tīkla pilnveidošana un apziņa par nepieciešamību apvienoties, lai veiksmīgāk aizstāvētu savas intereses, īpaši Lielās ekonomiskās krīzes laikā. No valsts iestāžu nodarbinātiem (vidēji gadā 40 000) VPDCS apvienoja 30–40% valsts darbinieku (Valsts statistiskā pārvalde, 1934, 232).

VPDCS DARBĪBAS VEIDI VALSTS DARBINIEKU INTEREŠU AIZSTĀVĒŠANĀ

VPDCS valsts darbinieku interešu aizstāvēšanā izmantoja vairākus veidus, kuru pamats bija sadarbība ar Saeimu un MK. VPDCS augstākajām valsts iestādēm regulāri iesūtīja dažāda satura ziņojumus vai piedalījās to klātienē darbā kā jautājumu lietpratēja. Piemēram, VPDCS apmeklēja Saeimas komisiju sēdes, visbiežāk tā bija Sociālās likumdošanas komisija. Būtiska bija arī komunikācija starp VPDCS ietilpstošajām un citām pilsoniskajām organizācijām.

Informācijas iegūšanai par valsts darbinieku situāciju citās valstīs VPDCS abonēja ārvalstu preses izdevumus, piemēram, “Lietuvas Valdības Vēstnesi”, devās pieredzes apmaiņas braucienos, piedalījās starptautiskos kongresos (valsts un pašvaldību kongresā Manheimā, Vācijā, 1929. gadā un starptautiskajā darba konferencē Ženēvā, Šveicē, 1930. gadā) (LNA-LVVA, 3082-1-4, 426), ar Latvijas sūtniecības palīdzību valstīm izsūtīja anketas par valsts darbinieku situāciju, iekļaujot jautājumus par darbinieku dalījumu kategorijās, algām un sociālām garantijām (LNA-LVVA, 3082-1-4, 420). Atbildes tika saņemtas no ASV, Austrijas, Francijas, Igaunijas, Lielbritānijas, Lietuvas, Norvēģijas, Polijas, Rumānijas un Vācijas (LNA-LVVA, 3082-1-26, 1-10, 13-20, 38-108).

Darbinieku informēšanai VPDCS vēlējās izveidot laikrakstu, apvienojot ietilpstošo organizāciju preses izdevumus. Tomēr ideja netika plaši atbalstīta. Piemēram, Latvijas dzelzceļnieku biedrība uzsvēra, ka tā jau bija izdevusi “Dzelzceļnieku”, tādēļ cits preses izdevums nebija nepieciešams. Turklāt vienots preses izdevums varēja paaugstināt tā cenu, ko biedrība nevēlējās (LNA-LVVA, 3082-1-7, 16). Neskatoties uz biedrību neatsaucību, no 1926. gada decembra līdz 1927. gada aprīlim VPDCS izdeva laikrakstu “Mūsu Dzīve” (LNA-LVVA, 3082-1-3, 15; LNA-LVVA, 3082-1-3, 34 o. p.). Tā mērķis bija izglītēt valsts darbiniekus politikā un kultūrā. Finansiālo

trūkuma dēļ lasītājiem nodeva tikai piecus numurus. Turpmāk VPDCS rakstus publicēja citos preses izdevumos, kā “Jaunākās Ziņas” un “Latvis” (LNA-LVVA, 3082–1–3, 19).

VPDCS DARBĪBA ATALGOJUMA JAUTĀJUMĀ

Komunikācija ar Saeimu un MK galvenokārt izpaudās kā ziņojumu un citu dokumentu iesūtīšana. Visvairāk šāds darbības veids vērojams jautājumā par valsts darbinieku algu, pabalstiem un 13. mēneša algu. 1923. gada pieņemtais algu likums un 1925. gada tā grozījums bija nozīmīgs VPDCS darbībai. 1923. gada likums 1. un 20. amatu kategorijas pirmajai pakāpei noteica algas Ls 360 un 60, kas bija atbilstošas noteiktai algu attiecībai viens pret seši (Nr. 100. Likumu un valdības rīkojumu krājums (turpmāk – LVRK), 10. burt., 1921, 160). 1925. gadā algas paaugstināja līdz desmitajai amatu kategorijai. Rezultātā pirmās kategorijas darbinieki saņēma Ls 600, kas pārkāpa noteikto algu attiecību (Nr. 133. LK, 24. burt., 1925, 566). VPDCS neapmierināja šāda situācija, jo dzīves dārdzība ietekmēja visus valsts iedzīvotājus. Tādēļ tā regulāri Saeimai sūtīja ziņojumus par nepieciešamību izstrādāt jaunu atalgojumu tabulu.

Izmaiņas tika sasniegtas 1929. gadā. VPDCS ietilpstošās organizācijas tika aicinātas iesūtīt ieteikumus par algu grozījumiem. Apkopojot atbildes, izstrādāja vienotu VPDCS ziņojumu. 20. amatu kategorijas pirmajai pakāpei pieprasīja Ls 100. Pēc tam VPDCS pārstāvji piedalījās Saeimas Sociālās likumdošanas komisijas sēdēs, kurās caurskatīja šo jautājumu. Vienlaikus komisijas sastāvā bija Kārlis Kiršteins, VPDCS loceklis. Lai gan Saeima un MK nespēja realizēt prasības, tomēr algu paaugstināšana notika – zemākās kategorijas darbinieki saņēma Ls 84 iepriekšējo Ls 60 vietā (LNA-LVVA, 3082–1–4, 215).

Lielās ekonomiskās krīzes dēļ Latvijas finansiālais stāvoklis pasliktinājās. Tas ietekmēja valsts darbinieku atalgojumu. Nenotika tieša algu samazināšana, bet gan izdienas pakāpju termiņa palielināšana (no trīs līdz četriem gadiem, vēlāk palielināja līdz pieciem gadiem) (Nr. 94. LK, 10. burt., 1931, 436; Nr. 75. LK, 7. burt., 1932, 76–77), tika ieturēti atvilkumi no algām 3–20% apmērā un samazinātas ģimenes piemaksas (Nr. 8. LK, 1. burt., 1932, 6; Nr. 136. LK, 11. burt., 1932, 130; Nr. 116. LK, 6. burt., 1933, 146–147; Nr. 145. LK, 8. burt., 1933, 272; Nr. 151. LK, 7. burt., 1934, 166).

Saprotot nepieciešamību samazināt valsts izdevumus, VPDCS sākumā neprotestēja pret šādiem soļiem. No 1932. gada tās uzskati mainījās, jo iepriekšējā gadā bija vērojams valsts darbinieku skaita samazinājums, sekoja atvilkumi no algām un izdienas pakāpju termiņa palielināšana. Šī iemesla dēļ VPDCS rīkoja protesta sapulces. 1933. gada 27. februāra

sapulcē tā nolēma Saeimai un MK prasīt atteikties no lauksaimniecības produkciju piemaksām un pabalstu novirzīšanas iestādēm un politiskajām partijām, bezdarba novēršanai līdzekļus ņemt no Kultūras fonda, likvidēt visus dubultos amatus, nesamazināt darbinieku skaitu un izvirzīja citas prasības. To nepildīšanas gadījumā VPDCS izsludinātu ekonomisko boikotu, aicinot darbiniekus pirkt tikai nepieciešamākās preces. Neskatoties uz to, ka VPDCS prasības nebija viegli izpildāmas, boikots tika izsludināts. Darbinieku vidū tas neradīja lielu atsaucību, jo viņi uzskatīja, ka boikots nedos rezultātu. Vienlaikus sociāldemokrātiski orientētas organizācijas politiskās sašķeltības dēļ boikotu neatbalstīja (Pašvaldību Darbinieks, 01.05.1933., 105–107).

VPDCS DARBĪBA PENSIJU LIKUMA IZSTRĀDĒ

Veiksmīgāka VPDCS darbība konstatēta pensiju likuma grozīšanā. 1922. gadā pieņemtais likums attiecās tikai uz karavīriem un civildienesta ierēdņiem, tomēr tas bija nepilnīgs. Bija nepieciešama likuma grozīšana, kura process noslēdzās 1931. gadā (Nr. 18. LK, 1. burt., 1922, 14–18). Pensiju sistēmas izveidē un uzturēšanā bija jāpiedalās ne tikai darba devējam un valstij, bet arī darbiniekam. Šo ideju neatbalstīja VPDCS, jo zemāko amatu kategoriju algas bija pārāk mazas šādu iemaksu veikšanai. Tomēr, pieņemot likumu, pensiju līdzekļu bāzi veidoja visas trīs puses (Mūsu Dzīve, 01.03.1927., 111–112).

Pensiju jautājums VPDCS aktuāls bija kopš dibināšanas brīža. No 1928. gada tās pārstāvji kā lietpratēji piedalījās Saeimas Sociālās likumdošanas komisijas sēdēs, kurās pārrunāja šo likumu. Piemēram, tie bija Nikolajs Rozekalns, Juris Bērziņš un Voldemārs Vītiņš. No 1928. līdz 1931. gadam VPDCS pārstāvji regulāri apmeklēja komisijas sēdes, salīdzinot ar citām organizācijām, piemēram, ar Latvijas valsts darbinieku arod biedrību vai Vācu žurnālistu biedrību.

Saeimas Sociālās likumdošanas komisijai 1929. gadā VPDCS vairākkārt sūtīja prasības pensiju jautājumā, galvenokārt skarot četrus jautājumus:

- 1) pensija aprēķināma pēc algas un citām piemaksām, jo iepriekš to veica tikai no algas. Pieņemtais likums noteica, ka pensiju aprēķina no augstākās amatu kategorijas algas, bet ne augstāku par pirmās kategorijas pirmo pakāpi;
- 2) pensijas izdienā ieskaitāms viss nostrādātais laiks, ieskaitot arī Krievijas impērijas periodu. Likums paredzēja, ka darba stāžā ieskaitīja Latvijas teritorijā līdz 1917. gada 7. novembrim nostrādāto laiku, bet ne vairāk par 20 gadiem. Vienlaikus darbinieku nostrādātais laiks tika skaitīts no 18 gadu vecuma (VPDCS 1927. gadā pieprasīja no 17 gadiem);

- 3) pensiju robežu ieviešana no Ls 60 līdz 300. Tā bija svarīga prasība, jo līdz tam 50 no 2139 pensionāriem saņēma Ls 328,60–600, pārējiem pensija svārstījās no Ls 8,21 līdz 40 (LNA-LVVA, 3082–1–4, 148; LNA-LVVA, 3082–1–4, 298–299; Mūsu Dzīve, 01.03.1927., 118). Izmaiņas vērojamas jau gada nogalē, kad pensijas palielināja no 5. līdz 20. kategorijai. Katrai kategorijai paaugstinājums bija dažāds, bet kopumā tas svārstījās no 2 līdz 8,5% (Nr. 246. LK, 20. burt., 1929, 367);
- 4) pensionēšanās vecuma samazināšana no 60 līdz 55 gadiem, ko likumā arī iekļāva. Likums paredzēja arī VPDCS prasīto – ja darbinieks zaudēja darbu iestāžu darba pārtraukšanas gadījumā vai iestāžu reorganizāciju dēļ, bet bija nostrādājis vismaz desmit gadus, persona varēja saņemt pensiju (LNA-LVVA, 3082–1–6, 129–130). Lai gan vairākas prasības likumdevējs ņēma vērā, nenoteica VPDCS izvirzīto pensiju robežu. Daļu prasību realizēja, tomēr nevar apgalvot, ka tas bija tikai VPDCS nopelns.

SECINĀJUMI

Neatkarīgi no iestādes valsts darbinieki bija sadalīti 20 amatu kategorijās un trīs lielās grupās. Šāds dalījums noteica algu un citu piemaksu apmēru. 1925. gadā algas palielināja līdz desmitajai amatu kategorijai, tomēr dzīves dārdzības radītās sekas ietekmēja visus valsts iedzīvotājus. Šī iemesla dēļ VPDCS aktīvi strādāja pie vidējo un zemāko grupu valsts darbinieku finansiālā stāvokļa uzlabošanas. Ikgadēji uzmanības lokā bija atalgojuma jautājums. Pamazām valsts darbiniekiem paaugstināja algu, kas bija atbilstoša dzīves dārdzībai, tomēr process tika apturēts ekonomiskās krīzes dēļ. Veiksmīgāka VPDCS darbība vērojama Pensiju likuma izstrādē.

Mērķu sasniegšanai VPDCS realizēja vairākus darbības veidus – komunikācija un sadarbība ar valsts augstāko iestāžu pārstāvjiem, sapulču organizēšana, preses rakstu un dažāda satura uzsaukumu publicēšana un boikota izsludināšana. Par labāko darbības veidu var uzskatīt komunikāciju ar Saeimu un MK. Valsts augstākās iestādes no VPDCS iesūtītajiem ziņojumiem un klātienēs sēžu apmeklējumiem ieguva nepieciešamo informāciju par valsts darbinieku stāvokli, lai tālāk izstrādātu atbilstošos likumprojekta grozījumus, paaugstinātu algas vai veiktu citas darbības. Tomēr salīdzinoši veiksmīgu VPDCS darbību ietekmēja ne tikai pamatoti izstrādātās prasības, bet arī fakts, ka no 1929. līdz 1931. gadam Sociālās likumdošanas komisijas sastāvā bija VPDCS loceklis un Demokrātiskā centra deputāts Kārlis Kiršteins. Kā arī rezultātu, protams, ietekmēja valsts ekonomiskās iespējas. Komunikācija (preses rakstu un dažāda satura uzsaukumu

publicēšana) ar sabiedrību bija mazāk veiksmīga, jo politiskās sašķeltības dēļ tika uzrunāta tikai daļa sabiedrības. Sociāldemokrātiskie un pilsoniskie spēki sekoja atšķirīgām idejām. Tas atspoguļojās, piemēram, brīdī, kad VPDCS izsludināja ekonomisko boikotu, kas plašu atbalstu neguva.

IZMANTOTIE AVOTI UN LITERATŪRA

AVOTI

Atbildes ziņojumi. LNA-LVVA, 3082-1-26, 1-10, 13-20, 38-108.

Ekonomiskais boikots. *Pašvaldību Darbinieks*, 01.05.1933., 105-107.

Iesniegums Iekšlietu ministrijai, 14.12.1926. LNA-LVVA, 3082-1-3, 15.

Iesniegums Jaunāko Ziņu un Latvis redakcijai, bez datuma. LNA-LVVA, 3082-1-3, 19.

Iesniegums Ministru prezidentam, 05.1929. LNA-LVVA, 3082-1-4, 215.

Iesniegums Ministru prezidentam, ministru un valsts kontroliera kungam, 28.05.1929. LNA-LVVA, 3082-1-4, 298-299.

Iesniegums Saeimas Sociālās likumdošanas komisijai, 04.1929. LNA-LVVA, 3082-1-4, 148.

Iesniegums VPDCS, 12.04.1930. LNA-LVVA, 3082-1-6, 129-130.

Latvijas valsts arodniecisk. biedr. nodaļu 1925. g. darbības pārskats. *Valsts Darbinieku Balss*, 20.05.1926., 9.

Likums par biedrībām, savienībām un politiskajām organizācijām. *Valdības Vēstnesis*, 18.07.1923.

Nr. 8. Atvilkumi. *LK*, 1. burt., 1932, 6.

Nr. 18. Noteikumi par karavīru un valsts ierēdņu un kalpotāju pensijām. *LK*, 1. burt., 1922, 14-18.

Nr. 74. Likums par darba laiku. *LVRK*, 7. burt. Rīga: Valsts tipogrāfija, 1922, 139-141.

Nr. 75. Pārgrozījumi un papildinājumi valsts civildienesta nolikumā. *LK*, 7. burt., 1932, 76-77.

Nr. 94. Pārgrozījumi un papildinājumi noteikumos par valsts darbinieku atalgojumu. *LK*, 10. burt., 1931, 436.

Nr. 100. Noteikumi par valsts dienestā strādājošo personu sadalīšanu amatu kategorijās. *LVRK*, 10. burt. Rīga: Valsts tipogrāfija, 160.

Nr. 116. Noteikumi par krīzes laika atvilkumiem no valsts darbinieku un strādnieku atalgojuma un no valsts izmaksātajām pensijām (turpmāk – Atvilkumi). *LK*, 6. burt., 1933, 146.-147.

Nr. 133. Noteikumi par valsts darbinieku atalgojumu. *LK*, 24. burt., 1925, 566.

Nr. 136. Atvilkumi. *LK*, 11. burt., 1932, 130.

Nr. 145. Atvilkumi. *LK*, 8. burt., 1933, 272.

Nr. 151. Atvilkumi. *LK*, 7. burt., 1934, 166.

Nr. 246. Papildinājumi noteikumos par karavīru un valsts ierēdņu, un kalpotāju pensijām. *LK*, 20. burt., 1929, 367.

Par pensijām. *Mūsu Dzīve*, 01.03.1927., 111-112.

Protokols Nr. 27/12, 13.12.1926. LNA-LVVA, 3082-1-8, 34. o. p.

Valsts un pašvaldību darbinieku centrālās savienības ietilpstošo organizāciju biedru skaits, 03.10.1930. LNA-LVVA, 3082-1-6, 242.

- Valsts un pašv. d-ku kongresā pieņemtās tēzes. *Mūsu Dzīve*, 01.03.1927., 118.
- VPDCS ietilpstošo biedrību saraksts un to biedru skaits 1934. gada 1. janvārī, 1934. LNA-LVVA, 3082-1-22, 86.
- Ziņojums Latvijas Ministru kabinetam, 07.10.1929. LNA-LVVA, 3082-1-4, 426.
- Ziņojums Latvijas sūtniecībai, 02.10.1929. LNA-LVVA, 3082-1-4, 420.
- Ziņojums Mežu darbinieku b-bai, Dzelzceļnieku b-bai, Mērnieku b-ai, 04.01.1927. LNA-LVVA, 3082-1-7, 7.
- Ziņojums Tautas labklājības ministra kungam, 1930. gada maijs. LNA-LVVA, 3082-1-6, 167.
- Ziņojums Valsts un pašvaldību darbinieku centrālai savienībai, 18.02.1927. LNA-LVVA, 3082-1-7, 16.

LITERATŪRA

- Bērziņš, J., 2009. *Latvijas rūpniecības strādnieku sociālais portrets 1900–1914*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds.
- Ekmane, B., Krūmiņa, L., Peinberga, L., Pētersone, V., Zaļuma, K., Zeibāre, I. (veid.), 2013. *Latvijas Republikas Pagaidu valdības sēžu protokolos, notikumos, atmiņās, 1918–1920: veltījums Latvijas Republikas pasludināšanas 95. gadadienai*. Rīga: Valsts kanceleja.
- Emerberga, H., 2024. *Latvijas Republikas ierēdņu institūts: Valsts un pašvaldību darbinieku centrālā savienība (1926–1934)*. Maģistra darbs. Rīga: Latvijas Universitāte.
- Lapa, L., 1992. Arodorganizāciju pirmsākumi Latvijā 1905. gadā. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 2, 89–106.
- Plakane, G., 2020. *Legālo kreiso sabiedrisko organizāciju sociālpolitiskā darbība Latvijā 1920. gados: Rīgas arodbiedrību centrālbiroja piemērs*. Maģistra darbs. Rīga: Latvijas Universitāte.
- Valsts statistiskā pārvalde, 1934. *Latvijas statistiskā gada grāmata*. Rīga: Valters un Rapa.
- Zālite, E., 1999. Sociālā apdrošināšana Latvijā (1920–1940). *Latvijas Arhīvi*, 2, 99–127.

ACTIVITIES OF CENTRAL UNION OF STATE AND MUNICIPAL EMPLOYEES IN DEFENCE OF INTERESTS OF CIVIL EMPLOYEES (1926–1934)

HELĒNA EMERBERGA

Mg. hist., doctoral student at the University of Latvia

E-mail: helena.emerberga@inbox.lv

ABSTRACT

Civil servants were amongst the main pillars of the functioning of the Republic of Latvia. The financial and social situation of civil servants was important to the Parliament of Latvia – *Saeima*, Cabinet of Ministers and Central Union of State and Municipal Employees (CUSME), consequently, they worked together to improve these conditions. The aim of this article is to identify how CUSME worked to address the financial and social concerns of middle- and lower-level civil servants, with a focus on salary and pension laws. It concludes that CUSME used different operational methods to achieve this result. The annual focus of CUSME was on salary and pension law, which were addressed in communications with Parliament and the Cabinet of Ministries. The relative success of CUSME was due to its active work, well-developed demands and the fact that from 1929 to 1931 the Social Legislation Commission was composed of CUSME member and Democratic Centre deputy K. Kiršteins.

Keywords: state, employees, Central Union of State and Municipal Employees, salary, pension.

SUMMARY

Civil servants were amongst the main pillars of the functioning of the Republic of Latvia. The financial and social situation of civil servants was important to *Saeima*, Cabinet of Ministries and Central Union of State and Municipal Employees (CUSME), thus, they worked together to improve these conditions.

The aim of this article is to identify how CUSME worked to address the financial and social concerns of middle- and lower-level civil servants, with a focus on salary and pension laws. The method of historical genesis was used to identify the main problems of civil servants concerning legal and social issues.

CUSME used several forms of action. For many years, CUSME paid attention to civil servant salaries and pension, which were worked on in dialogue with the *Saeima* and the Cabinet of Ministers. CUSME organized meetings,

received information from foreign countries and took other actions. The most successful form of action was communication with the highest authorities in the country. They received the necessary information on the situation of civil servants from the reports sent by CUSME and whilst attending the meetings, in order to further develop the relevant draft law amendments, salary increases or other actions. Although the result depended on the country's economic situation, CUSME submitted realistic requests to the highest state authorities. Communication (press releases and various public statements) with the public was less successful. The political divisions meant that only a part of the public was reached. Social democratic and civic forces pursued different ideas. This was reflected, for example, in the instance when CUSME announced an economic boycott, but did not receive widespread support.